

Konstitutionsutskottets betänkande

1978/79:31

med anledning av propositionen 1978/79:171 om ändring i vallagen (1972:620) m. m. jämte motioner

I detta betänkande behandlas dels propositionen 1978/79:171, dels motionerna 1978/79:572, 1084, 1104 och 1694, vilka har väckts under den allmänna motionstiden år 1979 samt motionen 1978/79:2488, som har väckts med anledning av propositionen.

Propositionen

I propositionen föreslås vissa mindre ändringar i vallagen och lagen om kyrkofullmäktigval. De syftar bl. a. till att skapa förutsättningar för bästa möjliga förhållande vid röstning på vårdinrättningar och vårdanstalter.

De nya reglerna är avsedda att tillämpas vid de allmänna valen år 1979.

Förslagen i propositionen bygger på vissa förslag som läggs fram av 1978 års vallagskommitté i betänkandet (SOU 1978:64) Översyn av vallagen I. Andra förslag i betänkandet låg till grund för beslut av riksdagen under hösten 1978 om vissa ändringar i vallagen (prop. 1978/79:48, KU 1978/79:15, rskr 1978/79:77).

Beträffande lagförslagen och den närmare motiveringen hänvisas till propositionen.

Motionerna

I motionen 1978/79:572 av Per Gahrton (fp) hemställs att riksdagen beslutar antaga följande ändring i 10 kapitlet i vallagen (1972:620):

Nuvarande lydelse

5 a § I anslutning till lokal där poströstning äger rum eller i sådan lokal skall ordnas lämplig plats där parti, som har fått sin partibeteckning registrerad men vars valsedlar icke tillhandahålles enligt 6 kap. 9 §, kan lägga ut partimarkerade valsedlar för partiet. Parti som fått sin partibeteckning registrerad för val av landstingsledamöter eller för val av kommunfullmäktige får dock ej lägga ut valsedlar på postanstalt som är belä-

Föreslagen lydelse

5 a § I anslutning till lokal där poströstning äger rum eller i sådan lokal skall anordnas lämplig plats där parti, som ställer upp till val men vars valsedlar icke tillhandahålles enligt 6 kap. 9 §, kan lägga ut partimarkerade valsedlar för partiet. Parti som ställer upp till val till landsting eller kommun får dock ej lägga ut valsedlar på postanstalt som är belägen utanför landstingskommun eller kommun för vilka valsedlarna gäller.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

gen utanför landstingskommun eller kommun som anges i registreringsbeslutet.

I motionen 1978/79:1084 av Margareta Andrén (fp) och Rolf Sellgren (fp) hemställs "att riksdagen hos regeringen begär att den parlamentariska kommitté som tillsatts för översyn av vallagen även bör behandla frågan om ett system med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat vid val till kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner".

I motionen 1978/79:1104 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs "att riksdagen hos regeringen anholder om sådan lagändring att valsystemet för val till kommunfullmäktige göres likvärdigt med det som nu tillämpas i landstingen".

I motionen 1978/79:1694 av Ingegerd Troedsson (m) och Nils Carlshamre (m) hemställs "att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande vallokalers anpassning till handikappades behov".

I motionen 1978/79:2488 av Hagar Normark (s) föreslås "att riksdagen beslutar att beträffande röstkort till vårdinrättningar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts".

Röstning på vårdinrättningar och vårdanstalter

För att underlätta valdeltagandet för intagna och personal på sjukhus, ålderdomshem, kriminalvårdsanstalter eller liknande vårdinrättningar och vårdanstalter kan tillfälliga postanstalter inrättas på sådana institutioner. För röstmottagning på sådana tillfälliga postanstalter gäller samma regler som för den vanliga poströstningen. Enligt 10 kap. 2 § tredje stycket vallagen äger röstning på tillfällig postanstalt rum på tid, som postverket bestämmer efter samråd med institutionens ledning, dock tidigast sjunde dagen före valdagen. Röstningen sker i regel söndagen närmast före valdagen. Frågan vid vilka institutioner tillfälliga postanstalter skall inrättas avgörs efter kontakter mellan postverket och de statliga myndigheter, landstingskommuner eller kommuner som är huvudmän eller annars ansvariga för institutionerna. Postverket utfärdar anvisningar för röstmottagningen på institutionerna. Ledningen för institutionen svarar för att lämplig lokal ställs till förfogande för förrättningen. Röstmottagare utses av postverket. Antalet, vanligen en eller två, anpassas efter institutionens storlek. I allmänhet är det postkassörer som utses till röstmottagare. I postverkets anvisningar förordas bl. a. att överenskommelse träffas med ledningen för institutionen om att befattningshavare vid denna skall biträda röstmottagarna med att hålla ordning i röstlokalen. Om institutionen inte kan ställa sådan hjälp till förfogande, skall enligt anvisningarna en särskild posttjänsteman utses för dessa uppgifter.

Röstmottagningen på institutionerna har kritiserats från en del håll. Det

har påståtts att väljare i några fall har utsatts för otillbörlig påverkan och att skyddet för valhemligheten inte har varit tillfredsställande.

I propositionen konstateras att röstmottagningen på de tillfälliga postanstalter som inrättats på vårdinrättningar och vårdanstalter i regel har fungerat anmärkningsfritt men att vissa brister har förekommit i enstaka undantagsfall. Bristerna har bestått i att den personal som skött röstningen har varit för fåtalig eller att röstningslokalen har varit mindre lämplig. För att sådana brister skall kunna förebyggas föreslås i propositionen att valnämnden i kommunen på begäran av postverket skall utse erforderligt antal personer att biträda röstmottagare på den tillfälliga postanstalten. Vidare föreslås att postverket skall samråda även med valnämnden om hur röstningen skall genomföras. De kostnader som kan uppstå genom att personer som valnämnden har utsett medverkar vid institutionsröstningen torde enligt propositionen få bestridas av postverket.

I motionen 1978/79:2488 av Hagar Normark (s) anförs att det ofta förekommer att patienter ber någon anhörig att hjälpa till med poströstning vid vanlig postanstalt före valdagen. För detta behövs röstkortet. Vid valet år 1976 inträffade vid en vårdinrättning att gästerna inte fick sina röstkort i laga tid. Detta skapade osäkerhet hos åldringarna om möjligheterna att utnyttja rösträtten. Efterforskningar avslöjade att vårdinrättningens föreståndare tagit hand om alla röstkort med motivering att dessa annars kunde komma bort. Enligt motionärens mening skall röstkortet, som all annan post, utan restriktioner lämnas till adressaten. Det inträffade bör leda till att anvisningar utfärdas om hur röstkort skall hanteras vid vårdinrättningar. Enhetliga regler skulle vara till gagn för både gäster och personal. Med hänvisning till detta föreslås i motionen att riksdagen beslutar att beträffande röstkort till vårdinrättningar som sin mening ge regeringen till känna vad som har anförts i motionen.

Bestämmelser om röstkort finns i 7 kap. vallagen. Röstkort skall enligt 7 kap. 1 § upprättas för var och en som är röstberättigad vid valet. Röstkortet skall innehålla uppgifter om den röstberättigade och upplysningar om valet till ledning för honom. Röstkort upprättas av lokala skattemyndigheten för den som är upptagen i allmän röstlängd och av länsstyrelsen för den som är upptagen i särskild röstlängd. Röstkortet skall enligt 7 kap. 2 § skickas ut till väljarna senast 30 dagar före valdagen. Om en väljare har förlorat sitt röstkort eller om röstkortet inte har kommit honom till handa, är han enligt 7 kap. 3 § berättigad att få ett dupletteröstkort.

Väljarna bör enligt 8 kap. 3 § vallagen medföra sina röstkort vid röstning i vallokal. Om röstkortet saknas, utgör detta dock inte något hinder för röstning i vallokalen. Vid röstning på postanstalt skall röstkortet lämnas till röstmottagaren (8 kap. 5 § och 10 kap. 4 §). Även vid röstning genom valsedelsförsändelse som lämnas på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg skall väljarens röstkort avlämnas (8 kap. 7 § samt 11 kap. 5 och 8 §§).

Tidigaste dag för den preliminära rösträkningen hos valnämnden

I 13 kap. 9 § vallagen föreskrivs bl. a. att valnämnden vid en offentlig förrättning som skall påbörjas så snart det kan ske, dock tidigast tisdagen efter valdagen, skall granska de ytterkuvert som har kommit in till nämnden och behållits där samt kuvertens innehåll. Efter granskningen räknas de avgivna rösterna. För att eventuella felsändningar av ytterkuvert skall kunna rättas till föreskrivs i riksskatteverkets anvisningar att sammanräkningen skall påbörjas först på ondagens förmiddag. Det har dock förekommit att valnämnder har påbörjat granskningen redan på tisdagen och att dessa för tidigt inledda granskningar har lett till att vissa röster som skulle ha kommit i tid om sammanräkningen hade inletts först på onsdagen har fått kasseras. För att det skall kunna undvikas att röster kasseras i onödan föreslås i propositionen att 13 kap. 9 § vallagen ändras så att onsdagen efter valdagen blir tidigaste dag för den preliminära rösträkningen hos valnämnden.

Vallokalers anpassning till handikappades behov

Motionen

I motionen 1978/79:1694 av Ingegerd Troedsson (m) och Nils Carlshamre (m) anføres att det vid de allmänna valen alltför ofta händer att vallokalerna är dåligt anpassade till handikappade väljares behov. Föreskrifter om en bättre tingens ordning bör enligt motionärerna inte ges i vallagen utan i anvisningar som utfärdas av centrala valmyndigheten. I anvisningarna bör uppmärksammas bl. a. att alla vallokaler skall vara tillgängliga för rullstolsbundna, att de avskilda platser som omtalas i 8 kap. 10 § vallagen skall vara anpassade till handikappades behov, att stolar skall finnas tillgängliga och att personal skall finnas till hands för den som behöver hjälp. Anvisningar om lämpliga vallokaler bör utformas i samråd med handikapporganisationerna. Motionärerna framhåller att det är angeläget att centrala valmyndigheten åläggs att verka för att alla valnämnder blir medvetna om sina skyldigheter gentemot alla väljare, inte bara de friska och starka. I motionen hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen beträffande vallokalers anpassning till handikappades behov.

Gällande bestämmelser

Enligt 9 kap. 6 § vallagen skall kommunen tillhandahålla lämpliga vallokaler. Någon annan föreskrift om vallokalernas byggnadstekniska utformning finns inte i vallagen.

I 42 a § byggnadsstadgan (1959:612) finns en bestämmelse om att de utrymmen i byggnad till vilka allmänheten har tillträde skall utformas så att de blir tillgängliga för och kan utnyttjas av personer vilkas rörelseförmåga

eller orienteringsförmåga är nedsatt till följd av ålder, handikapp eller sjukdom. Bestämmelsen gäller dock endast vid ny- och ombyggnad av sådan byggnad till vilken allmänheten har tillträde.

I riksskatteverkets anvisningar för valnämnderna framhålls särskilt att vallokaler om möjligt skall förläggas till byggnader som är så utformade att handikappade personers möjligheter att rösta underlättas.

Frågans tidigare behandling

I motionen 1976/77:564 föreslogs mot bakgrund av att övervägande antalet väljare röstar personligen i vallokal på valdagen att en föreskrift skulle tas in i vallagen av innebörd att vallokaler skulle vara lätt tillgängliga för personer vilkas rörelseförmåga och orienteringsförmåga är nedsatt till följd av ålder, handikapp eller sjukdom.

Konstitutionsutskottet föreslog i sitt av riksdagen godkända betänkande (KU 1976/77:43) med anledning av denna motion och andra motioner om en översyn av vallagen m. m. att en särskild utredning skulle tillsättas för en allmän översyn av vallagen.

1978 års vallagskommitté

Vallagskommittén behandlar frågan om handikappanpassade vallokaler i sitt delbetänkande Översyn av vallagen I. Enligt kommittén är det naturligt att tolka bestämmelsen i 9 kap. 6 § vallagen om lämpliga vallokaler så att dessa om möjligt skall vara handikappanpassade. Kommittén anför vidare följande.

Det är således ytterst angeläget att vallokaler är handikappanpassade. Emellertid är kommittén medveten om att det inte inom alla valdistrikt finns lämpliga sådana lokaler att tillgå. F. n. finns det heller inte förutsättningar att genomföra sådana byggnadsmässiga förändringar av lokalerna att de nämnda kraven kan vara uppfyllda t. ex. inför nästa val.

Av ovan angivna skäl finner kommittén ej möjligt att i ValL införa en allmän regel om att de byggnader som nyttjas som vallokaler skall vara handikappanpassade. Kommittén är emellertid angelägen att framhålla vikten av att valnämnderna bemödar sig om att i varje valdistrikt finna handikappanpassade vallokaler eller, om lämpliga sådana lokaler inte finns att tillgå, vallokaler som är så lättillgängliga som möjligt för handikappade väljare. Enligt kommitténs mening är det värdefullt om valnämnden, i samband med planeringen av valet, tar kontakt med handikappråd i kommunen, där sådant finns, eller lokala handikapporganisationer och inhämtar deras synpunkter på frågan om valet av lämpliga vallokaler. I den mån handikappanpassade vallokaler inte finns att tillgå bör man särskilt undersöka möjligheterna att, med tekniska hjälpmedel eller på annat sätt, ändå göra vallokaler tillgängliga för handikappade.

Vallagskommitténs ställningstagande har föranlett delvis kritiska kommentarer från några av de remissinstanser som har yttrat sig över kommitténs betänkande och vars yttranden redovisas i propositionen

1978/79:171. Socialstyrelsen anser att det måste finnas en ovillkorlig rätt även för personer med svåra funktionshinder att utöva sin rösträtt i vallokalen. Det bör därför enligt socialstyrelsen i anvisningarna för valnämnden ingå som krav att nämnden i de fall då vallokalen inte kan göras handikappanpassad, ställer personlig hjälp eller tekniska hjälpmedel till förfogande. Postverket anför att det fortfarande finns ett antal postkontor som inte är handikappanpassade. Verket strävar dock efter att i takt med tillgängliga resurser förse postkontoren med tekniska hjälpmedel för handikappade, när inte ombyggnad eller nybyggnad är möjlig. Statens handikappråd anser att vallagen inte behöver ändras om det i motiven till lagen och i senare utarbetade tillämpningsföreskrifter klart och entydigt framgår att såväl vallokalen som den yttre miljön i anslutning till vallokalen skall vara tillgängliga för personer vilkas rörelseförmåga eller orienteringsförmåga är nedsatt till följd av ålder, handikapp eller sjukdom. Rådet kan inte acceptera någon reservation som innebär att vallokalerna endast "om det är möjligt" skall vara handikappanpassade.

Föredraganden tar inte upp frågan om handikappanpassade vallokaler i propositionen 1978/79:171. Där anføres endast att de frågor som behandlas i vallagskommitténs betänkande och som inte berörs i propositionen torde få prövas när resultatet av kommitténs fortsatta arbete föreligger.

Rätt för icke registrerat parti att lägga ut valsedlar i postlokal

Motionen

I motionen 1978/79:572 av Per Gahrton (fp) föreslås att riksdagen beslutar om en sådan ändring i vallagen att det blir tillåtet för icke registrerade partier som ställer upp till val att lägga ut sina valsedlar i lokal där poströstning äger rum. Enligt motionären är det uppenbart att principen om registrering av partibeteckning inte på något sätt får hämma möjligheterna för nya och små opinioner att pröva sin styrka i val. Motionären framhåller att icke registrerade partier enligt vallagen får ställa upp i val och lägga ut valsedlar i vallokaler. De får dock inte lägga ut valsedlar i postlokal som används för poströstning. Detta förefaller enligt motionären vara ett olycksfall i arbetet som riksdagen nu bör rätta till.

Nuvarande ordning m. m.

Enligt 10 kap. 5 a § vallagen skall i anslutning till lokal där poströstning äger rum eller i sådan lokal anordnas lämplig plats där partier, som har fått sina partibeteckningar registrerade men vars valsedlar inte tillhandahålls genom centrala valmyndighetens försorg enligt 6 kap. 9 § vallagen, kan lägga ut partimarkerade valsedlar. Ett parti som har fått sin partibeteckning registrerad för val av landsting eller för val av kommunfullmäktige får dock inte lägga

ut valsedlar på postanstalter som är belägna utanför den landstingskommun eller kommun som anges i registreringsbeslutet. I 6 kap. 9 § vallagen finns en bestämmelse om att valsedlar för partier som vid det senaste riksdagsvalet har fått mer än 2,5 procent av rösterna skall finnas tillgängliga i varje lokal där röstning äger rum. I fråga om vallokal gäller den regeln att det i anslutning till eller i lokalen skall anordnas lämplig plats där de partier som deltar i valen kan lägga ut sina valsedlar (9 kap. 6 § vallagen). Valförrättaren skall se till att väljarna har tillgång till valsedlar för partier som vid det senaste riksdagsvalet har fått mer än 2,5 procent av rösterna i hela landet.

Bestämmelserna i 10 kap. 5 a § om utläggning av valsedlar på postanstalt tillkom år 1975. Dessförinnan hade väljarna i poströstningslokalerna tillgång till partimarkerade valsedlar för riksdagspartierna men inte för övriga partier. I propositionen 1975/76:55, vars förslag ligger till grund för den nuvarande ordningen, uttalade föredraganden att tidigare begränsningar i servicen i fråga om tillgången på valsedlar berodde på praktiska överväganden. Begränsningarna hade emellertid på sina håll uppfattats som orättvisa. Föredraganden ansåg det motiverat att en viss förbättring genomfördes av den service som erbjuds de väljare som röstar på postanstalt. Föredraganden anförde vidare följande.

När det gäller att utforma en ändrad ordning kan man inte bortse från de praktiska problem som postverket har pekat på. Redan de regler som infördes år 1973 medförde sålunda problem med tillsynen. Det måste givetvis antas att dessa svårigheter skulle bli mer kännbara om varje parti som deltar i valen fick rätt att lägga ut sina valsedlar på postanstalter över hela riket. En sådan rätt skulle dessutom göra det mycket svårt att på förhand uppskatta ens det ungefärliga antalet valsedelstyper som skulle komma att läggas ut. Slutligen måste självfallet kostnadssynpunkten beaktas.

Mot den angivna bakgrunden är det påkallat att, åtminstone till dess vidare erfarenheter har vunnits, gå försiktigt fram när det gäller att ändra nu gällande regler. Enligt min mening innefattar RSV:s modifierade förslag en lämplig lösning. Parti, som har låtit registrera sin partibeteckning, bör alltså få rätt att lägga ut partimarkerade valsedlar på de postanstalter där röstning anordnas. Som RSV har föreslagit bör den begränsningen gälla att parti som har fått sin partibeteckning registrerad endast för val av landstingsmän eller för val av kommunfullmäktige inte får lägga ut valsedlar på postanstalt som är belägen utanför den ifrågavarande landstingskommunen eller kommunen.

Konstitutionsutskottet anslöt sig i sitt av riksdagen godkända betänkande (KU 1975/76:24) till propositionens förslag.

Valsystemet vid kommunfullmäktigvalen

Motionerna

I motionen 1978/79:1084 av Margareta Andrén (fp) och Rolf Sellgren (fp) föreslås att den parlamentariska kommitté som tillsatts för översyn av vallagen även bör behandla frågan om ett system med fasta valkretsmandat

och utjämningsmandat vid val till kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner.

I motionen anförs att ett nytt valsystem för val till landstingen tillämpades vid 1976 års val. Det nya systemet innebär att 9/10 av mandaten i varje landsting är fasta valkretsmandat. De återstående mandaten är utjämningsmandat som används för att utjämna de avvikelser från ett landstingsproportionellt riktigt valresultat som kan uppstå vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Endast parti som erhållit minst 3 % av rösterna i hela landstingskommunen deltar i mandatfördelningen.

Någon motsvarande ändring gjordes inte beträffande valen till kommunfullmäktige. Detta innebär bl. a. att den s. k. småpartispärren i kommunerna varierar med valkretsindelningen. Den andel av rösterna som krävs för att erhålla mandat i fullmäktige varierar med antalet mandat i valkretsen. Enligt ett exempel som anförs i motionen var den faktiska spärren i Stockholms kommuns största valkrets i 1976 års val 3,54 %. Enligt motionen har det efter såväl 1973 som 1976 års val kunnat konstateras att det i vissa fall blivit en annan majoritet i kommunfullmäktige än vad som motsvaras av röstfördelningen mellan partierna.

I motionen 1978/79:1104 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) föreslås att vallagen ändras så att valsystemet för val till kommunfullmäktige görs likvärdigt med det som nu tillämpas vid landstingsvalen.

Det är enligt motionärerna anmärkningsvärt att valsystemet vid val till kommunfullmäktige inte är utformat på samma sätt som valsystemen vid riksdags- och landstingsvalen när det gäller småpartispärr och utjämningsmandat. Proportionaliteten får inte samma absoluta utslag i kommunfullmäktigvalen som i riksdags- och landstingsvalen. De olika sammanräkningsformerna och valsystemen gör det svårt för väljarna att bedöma den mandatmässiga effekten av ett valresultat. Valen till kommunfullmäktige har på senare tid också gett orimliga mandateffekter i några kommuner. Kritiken mot det valsystem som används vid kommunfullmäktigvalen riktar sig enligt motionärerna mot det faktum att valkretsarnas antal och storlek får så stor betydelse vid mandatfördelningen. I stora valkretsar med många mandat blir fördelningen rättvisare, medan små valkretsar med få mandat gynnar de stora partierna.

Nuvarande ordning m. m.

Enligt 2 kap. 9 § vallagen (1972:620) skall kommun för val av kommunfullmäktige indelas i valkretsar, om det i kommunen finns flera än 24 000 röstberättigade invånare eller om kommunfullmäktige har minst 51 ledamöter. Om antalet invånare i kommunen överstiger 6 000, får kommunen indelas i valkretsar. Annan kommun får indelas i valkretsar endast om synnerliga skäl föreligger på grund av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden.

Valkrets får inte göras mindre än att den tilldelas minst 15 mandat. I den mån det kan ske utan olägenhet skall valkretsindelningen också utformas så att antalet mandat för hela kommunen blir lika fördelat mellan valkretsarna.

Samtliga mandat i kommunfullmäktigvalen besätts sålunda med kandidater som har valts i valkretsarna. Någon särskild småpartispärr finns inte.

Frågans tidigare behandling

Frågan om utjämningsmandat i de kommunala valen behandlades av kommunalvalskommittén. Kommittén föreslog i sitt betänkande (SOU 1971:4) Kommunala val att ett system med utjämningsmandat och småpartispärr skulle införas vid såväl landstings- som kommunfullmäktigvalen. Förslaget ledde i fråga om kommunfullmäktigvalen inte till lagstiftning. I propositionen 1975:101 med förslag till nytt valsystem vid landstingsval, m. m. anförde föredraganden att valsystemet vid kommunfullmäktigvalen redan fyllde högt ställda krav på proportionalitet. Som en ytterligare förstärkning av proportionaliteten föreslogs i propositionen att minimiantalet mandat per valkrets skulle ökas från tio till femton. Propositionen, som föregåtts av en överenskommelse mellan de fyra största riksdagspartierna, antogs av riksdagen (KU 1975:19, rskr 1975:227).

Frågan om utjämningsmandat i kommunfullmäktigvalen aktualiserades vid 1976/77 års riksmöte i flera motioner (m. fp, vpk). I sitt enhälliga och av riksdagen godkända betänkande anförde konstitutionsutskottet (KU 1976/77:23) bl. a.:

Riksdagen har så sent som 1975 ställt sig bakom den ordning som nu gäller för valen till kommunfullmäktige. Den bättre garanti för proportionaliteten som därigenom tillskapats är ägnad att ytterligare förstärka det representativa systemet i kommunerna. Med endast ett vals erfarenhet anser utskottet det vara för tidigt att på nytt utreda frågorna om utjämningsmandat och småpartispärr vid kommunfullmäktigvalen.

I samband med behandlingen av förslaget till ny kommunallag (prop. 1975/76:187) avstyrkte konstitutionsutskottet (KU 1976/77:25) ånyo ett motionsyrkande (vpk) som syftade bl. a. till ett nytt valsystem i kommunerna. Utskottet hänvisade till det tidigare nämnda betänkandet och riksdagen följde utskottets förslag (rskr 1976/77:148).

En motion med samma innehåll som motionen 1978/79:1084 väcktes våren 1978. Den behandlades av riksdagen hösten 1978 i samband med propositionen 1978/79:48 om ändring i vallagen. I sitt betänkande, som godkändes av riksdagen, anförde konstitutionsutskottet (KU 1978/79:15) att motionsyrkandet hade beröringspunkter med personvals- och valkretsutredningens arbete. Enligt utskottet borde resultatet av remissbehandlingen av personvalsutredningens förslag och frågans beredning inom regeringskansliet avvaktas, innan ytterligare utredningar inom samma område företas. Utskottet anförde vidare bl. a. följande.

Beträffande frågan om utjämningsmandat vid val till kommunfullmäktige får utskottet också hänvisa till att nuvarande ordning tillkommit som ett led i en överenskommelse mellan de fyra största partierna år 1975. Reglerna bedömdes då fylla högt ställda krav på proportionalitet. Utskottet avstyrkte med hänvisning till detta så sent som vid föregående riksmöte motionsyrkanden angående utjämningsmandat även vid kommunfullmäktigevalen. Utskottet har inte heller i år funnit anledning till ett annat ställningstagande. Utskottet avstyrker sålunda ifrågavarande motionsyrkanden.

1978 års vallagskommitté

1978 års vallagskommitté tillkallades den 3 januari 1978 för att göra en översyn av vallagen. Kommittén, som är parlamentariskt sammansatt, har under hösten i ett delbetänkande (SOU 1978:64) Översyn av vallagen I lagt fram vissa förslag med sikte på att ev. ändringar i vallagen skall kunna tillämpas vid de allmänna valen år 1979. Flertalet av förslagen har tagits upp i propositionerna 1977/78:48 och 1978/79:171. Avsikten är att kommitténs arbete i övrigt skall redovisas i ett slutbetänkande, som enligt arbetsplanen skall vara klart år 1980.

Bland de frågor som uttryckligen tas upp i utredningens direktiv ingår inte frågan om ett ändrat valsystem i de primärkommunala valen.

Utskottet

I propositionen föreslås att kommunens valnämnd skall utse en eller flera personer som skall biträda vid röstning på sådan postanstalt som med anledning av valet har inrättats vid sjukhus, ålderdomshem, kriminalvårdsanstalt eller liknande vårdinrättning eller vårdanstalt. Vidare föreslås att postverket skall samråda med kommunens valnämnd om vilken dag röstningen skall äga rum och hur den skall genomföras.

Bakgrunden till förslagen är att det från en del håll har påståtts att väljare i några fall har utsatts för otillbörlig påverkan och att skyddet för valhemligheten inte alltid har varit tillfredsställande. 1978 års vallagskommitté har undersökt dessa frågor närmare. Den genomgång som kommittén gjort av utredningar om påstådda missförhållanden vid institutionsröstning visar enligt kommittén att röstmottagningen, med enstaka undantag, har fyllt de krav som måste ställas på en valförrättning. De brister som har förekommit i några fall har bestått i att den personal som har skött röstningen har varit fåtalig eller att röstningslokalen har varit mindre lämplig. Förslagen i propositionen syftar till att förebygga sådana brister.

Även utskottet anser det vara angeläget att ta till vara alla möjligheter att förbättra förhållandena vid röstningen på vårdinrättningar och vårdanstalter. Utskottet förordar därför att propositionens förslag i denna del genomförs.

I propositionen föreslås också att onsdagen efter valdagen i stället för tisdagen skall vara tidigaste dag för den preliminära rösträkningen hos

valnämnden. Tanken bakom ändringen är att poströster som har blivit försenade under postbehandlingen inte skall behöva kasseras. Utskottet anser förslaget vara välmotiverat och tillstyrker det.

I motionen 1978/79:2488 av Hagar Normark (s) föreslås att anvisningar utfärdas om hur röstkort som skickats till väljare på vårdinrättningar skall behandlas. Som bakgrund till förslaget anför motionären att det vid valet år 1976 inträffat att en föreståndare vid en vårdinrättning tagit hand om alla röstkort och lämnat ut dem till väljarna först sedan huvudmannen för inrättningen ingripit.

Vallagens bestämmelser innebär att röstkort skall skickas med posten till alla röstberättigade personer senast 30 dagar före valdagen. Vid röstning i vallokal är det inte ett krav att väljaren medför sitt röstkort. Däremot underlättar det röstningen från praktisk synpunkt om röstkortet tas med till vallokalen. Vid röstning på vanlig postanstalt och genom valesedelsförsändelse som lämnas på postanstalt måste dock väljarens röstkort avlämnas till röstmottagaren. Tillgång till röstkortet är vid dessa tillfällen en förutsättning för att väljarna skall kunna utnyttja sin rösträtt. Det torde inte vara ovanligt att de som bor på ålderdomshem utnyttjar möjligheten att poströsta på en vanlig postanstalt i stället för på en sådan postanstalt som inrättats tillfälligt på ålderdomshemmet. Utskottet vill mot den bakgrunden understryka det angelägna i att väljarna på vårdinrättningar, i likhet med alla andra väljare, får tillgång till sina röstkort i sådan tid att deras möjligheter att själva välja sin röstningsmetod inte på något sätt inskränks. Det är enligt utskottets mening självklart att en så viktig försändelse som röstkortet måste nå väljare på vårdinrättningar. Att se till att postutdelningen på en vårdinrättning uppfyller detta krav är en uppgift för inrättningens huvudman. Utskottet föreslår att motionen förklaras besvarad med vad utskottet har anfört.

Enligt motionen 1978/79:1694 av Ingegerd Troedsson (m) och Nils Carlshamre (m) bör föreskrifter om vallokalernas anpassning till handikappades behov tas in i de anvisningar som utfärdas av centrala valmyndigheten (riksskatteverket). I motionen hemställs att riksdagen ger regeringen till känna vad som har anförts i motionen beträffande denna fråga. I anvisningarna bör enligt motionen uppmärksammas bl. a. att alla vallokaler skall vara tillgängliga för rullstolsbundna, att de avskilda platser som omtalas i 8 kap. 10 § vallagen skall vara anpassade till handikappades behov, att stolar skall finnas tillgängliga och att personal skall finnas till hands för den som behöver hjälp.

Utskottet vill erinra om att 1978 års vallagskommitté har behandlat frågan om handikappanpassade vallokaler i sitt betänkande (SOU 1978:64) Översyn av vallagen I. Utskottet får hänvisa till den redovisning av kommitténs överväganden och förslag som lämnats i det föregående. Utskottet delar i allt väsentligt kommitténs uppfattning. I likhet med kommittén anser utskottet att det är angeläget att valnämnderna så långt det över huvud taget är möjligt strävar efter att i varje valdistrikt finna vallokaler som är anpassade till

handikappades behov. Det kan därvid bli aktuellt att vidta bl. a. sådana åtgärder som motionärerna avser. I riksskatteverkets anvisningar för 1979 års val sägs att det bör beaktas att vallokaler om möjligt förläggs till byggnad som är så utformad att handikappade personers möjligheter att rösta underlättas. Utskottet förutsätter att riksskatteverket följer utvecklingen på detta liksom på andra områden och meddelar de föreskrifter som behövs. Något särskilt riksdagsinitiativ i denna del finner utskottet inte erforderligt. Motionen bör förklaras besvarad med vad utskottet har anfört.

I motionen 1978/79:572 av Per Gahrton (fp) behandlas frågan om rätt för parti utan registrerad partibeteckning att lägga ut valsedlar i postlokal. Motionären föreslår att vallagen ändras så att detta blir tillåtet.

I den proposition som låg till grund för riksdagens beslut om de regler som nu gäller i fråga om utläggning av valsedlar på postanstalt anfördes bl. a. att det var påkallat att, åtminstone till dess vidare erfarenheter hade vunnits, gå försiktigt fram när det gällde att utvidga möjligheterna att lägga ut valsedlar (prop. 1975/76:55). Det torde ligga inom ramen för 1978 års vallagskommittés uppdrag att undersöka den fråga som har tagits upp i motionen. Utskottet anser att det inte nu finns tillräckligt underlag för överväganden om en sådan lagändring som motionären föreslår. Utskottet avstyrker därför motionsyrkandet.

I motionerna 1978/79:1084 av Margareta Andrén (fp) och Rolf Sellgren (fp) och 1978/79:1104 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) behandlas frågan om införande av samma valsystem vid kommunfullmäktigvalen som det som tillämpas vid riksdags- och landstingsvalen. I motion 1978/79:1084 yrkas att 1978 års vallagskommitté skall behandla frågan om ett system med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat vid val till kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner. Yrkandet i motionen 1978/79:1104 går ut på att riksdagen hos regeringen begär en sådan lagändring att valsystemet för val till kommunfullmäktige görs likvärdigt med det som tillämpas vid landstingsvalen.

Utskottet får hänvisa till att den ordning som nu gäller för valen av kommunfullmäktige har tillkommit som ett led i en överenskommelse mellan de fyra största partierna år 1975. Reglerna bedömdes då fylla högt ställda krav på proportionalitet. Utskottet avstyrkte med hänvisning till detta vid 1976/77 års riksmöte och så sent som hösten 1978 motionsyrkanden med samma innebörd som de nu aktuella yrkandena. Inte heller i år har utskottet funnit anledning till ett annat ställningstagande. Utskottet avstyrker sålunda motionsyrkandena.

Utskottet hemställer
att riksdagen

1. bifaller propositionen 1978/79:171,
2. beträffande *röstkort till väljare på vårdinrättningar* förklarar motionen 1978/79:2488 besvarad med vad utskottet anfört,
3. beträffande *anpassning av vallokaler till handikappades behov*

förklarar motionen 1978/79:1694 besvarad med vad utskottet anfört,

4. beträffande *rätt att lägga ut valsedlar i postlokal* avslår motionen 1978/79:572,
5. beträffande *valsystemet vid kommunfullmäktigvalen* avslår motionerna 1978/79:1084 och 1104.

Stockholm den 24 april 1979

På konstitutionsutskottets vägnar

KARL BOO

Närvarande: Karl Boo (c), Hilding Johansson (s), Anders Björck (m), Bertil Fiskesjö (c), Torkel Lindahl (fp), Olle Svensson (s), Sven-Erik Nordin (c), Ove Karlsson (s), Lars Schött (m), Hans Gustafsson (s), Bengt Kindbom (c), Yngve Nyquist (s), Britta Hammarbacken (c), Wivi-Anne Cederqvist (s) och Kerstin Nilsson (s).

Särskilt yttrande

av Anders Björck (m) och Lars Schött (m) som beträffande *valsystemet vid kommunfullmäktigvalen* anfört:

Mandatfördelningen vid valen till riksdagen och landstingen sker efter strikt proportionella grunder. De partier som kommer över den fastställda spärren på fyra resp. tre procent får mandat i direkt relation till sin väljarandel. Detta åstadkoms genom att mandaten fördelas i två omgångar med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat.

Valsystemet vid kommunfullmäktigvalen är däremot utformat på ett annat sätt. Utjämningsmandat och småpartispärr finns inte vid dessa val. Proportionaliteten får inte samma absoluta genomslag som i riksdags- och landstingsvalen.

Den kritik som oftast framförs mot det valsystem som tillämpas i kommunerna riktar sig mot det faktum att valkretsarnas antal och storlek kan få stor betydelse vid mandatfördelningen. I stora valkretsar med många mandat blir fördelningen rättvisare, bl. a. kan småpartier med väsentligt lägre väljarandel än 3 % erhålla mandat, medan små valkretsar med få mandat gynnar de stora partierna. De senaste åren har valen till kommunfullmäktige i några kommuner lett till en sned mandatfördelning. Vid 1976 års val fanns det en väljarmajoritet för de tre borgerliga partierna i t. ex. Göteborgs, Örebro och Huddinge kommuner. Men på grund av valsystemet blev det en socialistisk mandatmajoritet. Det omvända förhållandet har också noterats.

Mot bakgrund av det anförda kan det enligt vår mening finnas anledning att överväga om valsystemet för kommunfullmäktigvalen bör ses över. En sådan översyn kan dock först ske sedan ytterligare erfarenheter av det nuvarande valsystemet har vunnits.